

A mi cigány lányunk

Magyarországon évente 800-1000 gyereket fogadnak örökbe. Jelenleg 3500-4000 házaspár vár örökbe fogadható gyerekekre. Hivatalos nyilvántartás híján nem tudható, hogy az örökbe adottak mekkora hányada cigány – a becslések 20-40 százalékos arányról szólnak –, az viszont tapasztalati tény, hogy az örökbefogadásra jelentkezők közül ennél kevesebben nyilatkoznak úgy, hogy cigány származású gyereket is vállalnának. A következőkben egy olyan házaspár történetét meséljük el – az anya nézőpontjából –, akik igennel válaszoltak erre a kérdésre, és ki is tartottak a döntésük mellett.

Abból, hogy Magyarországon az örökbefogadóknak csak körülbelül tíz százaléka vállalna cigány gyereket is, több következmény adódik: a cigány babák és kisgyerekek egy része külföldre kerül, egy másik részük pedig olyan családokhoz, amelyek már egy vagy több cigány gyermeket nevelnek. Igen sokan pedig az állami gyermekvédelem hatósugarában maradnak, nem találnak családra.

– Az első időkben mindig ugyanazt a két dolgot kérdezték tőlünk – kezdi mesélni a történetet az anya –, hogy miért akarunk örökbe fogadni, hiszen van már két vér szerinti gyermekünk, és ha már örökbe fogadunk, miért éppen egy „ilyet”. Meg lehetne bántódni ezeken a kérdéseken, de nem volna sok értelme, így azután inkább megpróbáltuk mindenkinek elmagyarázni, akkor is, ha sokszor reménytelenek tűnt. Számunkra az örökbefogadás nem a szülés alternatívája, hanem inkább egy választható családtervezési módszer. Ezeknek a babáknak család kell – vagy inkább hely egy családban –, és mi úgy éreztük, hogy nálunk még van egy kiadó hely. A másik kérdésre nehezebb mindenkit meggyőző választ adni. Egyszerűen csak úgy éreztük, hogy szeretnénk még egy babát, és ehhez képest jelentéktelen kérdés volt, hogy milyen színű a bőre.

A Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok (Tegyeszek) álláspontja szerint a hatályos jogszabályok alapján a gyermekvédelmi rendszer elvileg nem tarthatná nyilván az örökbe fogadható gyermekek etnikai hovatartozását (azt az egyébként nagyon ritka esetet leszámítva, amikor a vér szerinti szülő nyilatkozik erről). A gyakorlat azonban más, és ennek írásos nyomaival is találkozni lehet. Beszéltünk szülőkkel, akik pár évvel korábban olyan kérdőívet töltöttek ki, amelyben szó szerint rákérdeztek az örökbefogadók szándékára a gyermek etnikumával kapcsolatban. A kérdés a jelenleg használt adatlapokról már hiányzik. Az általunk megkérdezett (reménybeli és tényleges) örökbefogadók véleménye megoszlik arról, hogy a „politikailag korrekt” jogalkotói szándék valóban életszerű és helyese-e egy ennyire előítéletes közegben.

– Az örökbefogadásra készülve a leendő szülőket alaposan kikérdezik egyebek mellett arról is, hogy vállalnának-e cigány származású babát. Ez nagyon gyakorlatias kérdés – ha jogilag nincs is rendben –, mivel alapvetően nem a szülőknek keresnek gyereket, hanem a gyerekeknek családot, és az nyilvánvalóan nem lehet megfelelő család, amelyik a bőre színe miatt nem tudja őt elfogadni. Mi igent mondtunk – folytatja az anya –, nem is nagyon töprengtünk rajta, az egész csak távoli és kevésbé valószínű lehetőségnek tűnt. Amikor az ember ezekre a kérdésekre válaszol, általában még többéves várákozás választja el a babától. Mi azonban alig fél év után megkaptuk a lehetőséget: megcsörrent a telefon, egy kórházból hívtak, hogy született egy gyerek, akiről az édesanyja lemondana, és nyílt örökbefogadással nagyon gyorsan haza lehetne vinni. Én már az első szónál biztos voltam benne hogy kislány, és abban is, hogy cigány. (Egyszer egy gyámügyestől hallottuk, hogy majdnem mindenki szőke, kék szemű kislány szeretne, ebből egyenesen következik, hogy a barna bőrű kislányokra kevesebbet kell várni.) Abban is biztos voltam, hogy én ezt a babát látni akarom, és ha azt fogom érezni, tudnám őt a lányomként szeretni, akkor hazaviszem, gondolkodás nélkül. Felhívtam a férjemet, hazajött a munkából, autóba ültünk, és berobogtunk a kórházba. Egy szociális munkás várt ránk, beöltöztettek minket zöld műtősruhába, végigvezettek egy szűk folyosón, és már ott is álltunk egy aprócska ágy mellett, amelyben egy tündérszép, kreol bőrű kislány aludt.

– A felkészítő tanfolyamon azt tanítják, hogy amikor a leendő szülők először meglátják az új babát, általában az első pillanatban világosan érzik, hogy az ő gyerekek-e. Ezt nagyon nehéz elhinni, de tényleg így van: megnéztük a kicsit, egymásra néztünk a férjemmel, és utána már csak egy kérdésünk volt, hogy mikor vihetjük haza. Azonnal persze még nem lehetett, mert az örökbefogadás rengeteg papírmunkával is jár, közben volt időnk gondolkodni. Nem mondanám hogy nem voltak kételyeink, de nem azzal kapcsolatban, amire talán a legtöbben gondolnak. Azt valóban az első pil-

„A sokszínűségért. A diszkrimináció ellen” kampány „Újságíró Díj 2006” pályázatának magyar zsűrije (MÚOSZ) ezt az írást választotta meg a legjobb magyar pályaműnek, amely képviseli majd hazánkat az EU zsűri előtt.

lanatban eldöntöttük, hogy ő lesz a mi lányunk, és ez visszavonhatatlan döntés akkor is, ha csak mi tudunk róla. Tehát nem saját magunkban voltunk bizonytalanok, hanem azért aggódtunk, mert féltünk a környezet reakcióitól. Főleg attól, hogy mások majd megbántják a cigánysága miatt, és ezt neki is – meg nekünk is – nehéz lesz elviselni.

Valójában még a szakembereket is megosztja az a kérdés, hogy miért nem éri el (szigorúan becslések szerint) még a tíz százalékot sem a roma gyerekeket örökbefogadók száma az országban. Az egyik vélemény szerint már az említett adatlapokkal, illetve rákérdezéssel kiszűrjük őket. Mások szerint azonban többről van szó: valóban létezik a „lebeszélés” intézménye (amely során nem csak olyan „ártatlan” érvek hangzanak el, mint például a korai szexuális érése, hanem igen gyakran az „öröklődő bűnözési hajlammal” is fenyegetnek). Ezek nagyon hatékonyan ráerősítenek az emberek többségében kétségtelenül meglévő előítéletekre, és akiben egy kicsi kétely is van, azt elbizonytalanítja.

A legnagyobb probléma a környezet. Ilyenkor kiderül, hogy gyakorlatilag az egész társadalomban él egy – nem is nagyon – rejtett cigányellenesség, vagy legalábbis nagyon komoly fenntartás, amit igen nehéz leküzdeni.

– Jellemző, hogy bárkinek is meséltünk arról, hogy nemsokára lesz egy örökbefogadott kislányunk, egy percen belül rákérdezett – egyenesen vagy körülírva – ugye, nem cigány?

Ez alól többnyire a közvetlen családtagok sem kivételek. Ugyanezek az előítéletek működnek a gyámügy képviselőiben is.

– Az egyik előadó, nagyon kedves hölgy egyébként, félrehívott mielőtt az ideiglenes határozatot aláírtuk, és megkérdezte hogy láttuk-e ennek a gyereknek az anyukáját, mert olyan sötét bőrű, mintha brazil lenne. Jól meggondoltuk-e, mert most még vissza lehet lépni? Ha még egy kicsit várunk, biztosan jut nekünk más-milyen is...

Nem feltétlenül, illetve nem minden megyében számít előnynek, ha valaki úgy nyilatkozik: cigány származású gyermeket is vállalna. Inkább hátrány ott, ahol sok a külföldi örökbefogadó, mert ők gyakran kifejezetten cigány babát szeretnének. Van egy másik feltételezés is, amellyel szintén a szülők körében talákoztunk: a gyermekvédelmi ügyek egyfajta szűrőként használják ezt a kérdést, hogy a szülők egy részét „leválogassák”. A rendszert még mindig az állami gondozásban neveltek után járó fejkvóták működtetik, így amellet is szólhatnak érvek, hogy a gyerekek egy része ne kerüljön családba. Hogy ez több pusztán elméletnél, azt az Állami Számvevőszék vizsgálata is igazolta. Eszerint az önkormányzatoknak akkor éri meg az állami gondozáshoz fenntartani az intézményeit, ha tele vannak. Talán ezzel is összefügg, hogy miközben a Magyarországhoz

hasonló népességű – igaz, jóval gazdagabb – Hollandiában csupán 300-400 állami gondozott gyerek van intézetben, nálunk csaknem ötvenszer ennyi. A cigány családoktól lényegesen gyakrabban „veszik el” a gyermekeket – azzal hogy a gyámhatóság nevelésre alkalmatlannak minősíti a szülőket –, aminek nem csak anyagi okai vannak. A gyámügyesek sincsenek arra felkészítve, hogy a cigányok máshogy élnek, és az esetleges anyagi hátrányokat sokszor kompenzálna náluk a szeretetteljes családi környezet.

– Láttuk az anyukát, kétszer is. Mindkettő nagyon emlékezetes találkozás volt. Először a szülés után alig pár órával talákoztunk vele, gyenge volt és nagyon fáradt. Rettenetes zavarban voltunk, mert ez azért nem mindennapi helyzet. Valaki éppen lemondani készül a gyermekéről, és olyan szemmel méreget minket, hogy vajon jó szülei leszünk-e a lányának. Ő gyorsabban legyőzte a megilletődöttségét, és mindenfélét kérdezgetett a két fiunkról, hogy mekkorák, mit szoktak játszani, van-e kertünk és kutyánk, meg hogy szoktunk-e esténként olvasni a gyerekeknek, mik a kedvenc játékaik. Próbálta felmérni, milyen lehet nálunk a családi élet. Arra is rákérdezett, hogy miért akarunk örökbefogadni: talán már nem szülhetek többet? Azt is elmesélte, ő miért döntött úgy, hogy lemond a babáról. Nem akarom most részletezni, de tényleg léteznek olyan körülmények, amikor az embernek nincs más választása. Nagyon egyszerű, nyílt és becsületes cigányasszony volt, és tényleg nagyon barna volt a bőre, de ez az első szavak után semmit sem számított, mert rendkívül talpraesetten viselkedett. Ebben a lehetetlen helyzetben még a mi dolgunkat is megkönnyítette. Nyilvánvaló volt, hogy nagyon fontos neki, hova kerül a babája, és egészen különleges dolog, ha azt érezheti az ember, hogy valamennyire megfelel egy ilyen magasra állított mércének. Valószínűleg nem sok tudatosság volt ebben, de tudatosan sem tehette volna okosabban. Még most is hálásak vagyunk neki érte, mert számunkra is nagyon nehéz volt az a pár perc, és tudtuk, hogy neki sokkal nehezebb. Ezen kívül még egyszer talákoztunk, a gyámhivatalban, amikor a lemondó nyilatkozatot és a többi papírt aláírta. Nagyon szívszorító pillanat volt, sokáig küzdött a betűkkel, biztosan nem is ment neki jól az írás, ráadásul csupa könny volt a szemé, nem nagyon láthatta a papírt. Utána megszorította a kezemet, azt mondta: „Vigyázzanak nagyon erre a kislányra, tudom, hogy szeretni fogják”. Én persze megígértem, hogy nagyon fogom szeretni, bár én is éreztem, itt most nem nagyon van mit mondani.

Az adatvédelmi jogok országgyűlési biztosának nyilatkozata szerint a gyermekvédelmi törvény nem ad egyértelmű eligazítást a gyermek etnikumára vonatkozó adatok nyilvántartásával kapcsolatban. A törvény úgy szól, hogy a gyermek helyettesítő védelme során tiszteletben kell tartani lelkiismereti és vallásszabadságát, továbbá figyelemmel kell lenni nemzetiségi, etnikai és kulturális hovatartozására. A vallási, nemzetiségi, etnikai hovatartozás különleges személyes adatnak

minősül, amelynek nyilvántartására, feldolgozására csak szigorú törvényes feltételek betartása mellett van lehetőség. Csak akkor, ha az „adat-alany” kellő tájékoztatás után hozzájárult az adatkezeléshez. Kiskorú – főként az újszülött – esetében ez a fajta hozzájárulás nyilvánvalóan képtelenség. Ilyen esetekben az általános jogelvek szerint a nyilatkozatot a szülő (törvényes képviselő) nyilatkozata pótolhatja. Az adatvédelmi biztos szerint ugyanakkor elgondolkodtató, hogy annak, aki lemond a gyerekeről, joga van-e egyáltalán ilyen, a gyermek későbbi sorsát nagyban befolyásoló nyilatkozatot tenni. Az ombudsman úgy véli, megválaszolható kérdés az is, hogy a gyermek érdekeire való tekintettel az örökbefogadásban közreműködő hatóságok eltérhetnek-e a törvény szó szerinti alkalmazásától, vagy feltétlenül követniük kell-e a gyermekéről – akár saját felróható magatartásának köszönhetően – lemondó szülő utasításait. A szakember egy megszívlelendő ajánlást is megfogalmazott: a cigány gyerekek örökbefogadására vállalkozó szülőket egy beszélgetéssorozaton fel kellene készíteni a környezet várható reakcióira, és arra, hogy meg tudják óvni a gyermeküket, a máságot elfogadni nem tudók bántó magatartásának következményeitől.

– Amikor hazavittük a lányunkat, megindult nálunk a vendégjárás, minden rokon és közelebbi ismerős kíváncsi volt rá. A legkülönbélebb jó tanácsokat kaptuk, kezdve a „legkézenfekvőbbtől”, hogy ne nagyon napoztassuk, egészen odáig, hogy ne adjunk neki sok répát, mert a karotintól könnyen elszíneződik a bőre. Mindenesetre arra próbálták rábeszélni, hogy tartsuk „minél fehérebben”. Azt is észrevettük, hogy a kezdeti fenntartások mindenkinél elmúlnak, ahogy meglátják vagy a kezükbe veszik a babánkat. Olyankor ő nem egy cigánylány, hanem csak egy kislány, mindenféle jelző nélkül, akinek csodaszép bőre és hatalmas barna szeme van, és akit nagyon könnyű szeretni.

– Mi viszont ott maradtunk azzal a dilemmával, amire senki nem készített fel minket: hogy a gyermekünk identitását mi választjuk meg, a mi döntéseinken múlik, hogy tud-e majd valamit kezdeni a cigányságával – vált az anya egy újabb szemponttra. – Ha nem veszünk róla tudomást, akkor csak egy aprócska hátrány a bőre színe, amit nagyon könnyű kompenzálni, de intézhetjük úgy is, hogy egy plusz ajándék legyen az életében, amire büszke is lehet. Nagyon gyorsan kiderült a számunkra: az, hogy valaki cigány, nem valami objektív kategória, hanem sokkal inkább egy csomó feltevés meg előítélet, amit bizonyos etnikai, nyelvi, öltözködési, viselkedési jellemzők hívnak elő az emberekből. Tehát, ha mi nem teremtyük meg számára ezt az identitást, akkor a többi ember számára nem létezik: ha látják az óvodában, hogy mi vagyunk a szülei, mi jövőnk érte a két tejfehér bőrű, szőke fiunkkal, akkor ő a külvilág számára nem cigány, és ezen az sem változtat,

ha tudják róla, hogy örökbe fogadtuk. Bevallom hogy ez eleinte nagy megkönnyebbülés volt a számunkra, mert láttuk, hogy ezek a nagyon is bántó előítéletek a lányunkkal kapcsolatban nem működnek. Sokat beszélgettünk a dologról a férjemmel, és arra jutottunk, hogy ha mi nem veszünk tudomást a származásáról, „letagadjuk”, akkor megfosztjuk valamitől, ami az ő öröksége, és amit nem lenne szabad elvonnunk tőle. Valószínűleg ez volt az összes döntés közül a legnehezebb, de minél tovább gondolkodtunk rajta, annál egyértelműbbnek tűnt: ha nem tudjuk őt vállalni teljes egészében, a hovatarozásával együtt, akkor nem is tudjuk annyira szeretni, amennyire megérdemelné. Messze nem arról van szó, hogy valamit demonstrálni kellene. Ha mi családként élünk és a lányunkként neveljük, akkor a külvilág is a lányunkként kezeli őt, bármilyen is a bőre színe. Sosem tapasztaltuk például, hogy emiatt csúfolnák őt az óvodában vagy a játszótéren – aki ettől fél, és emiatt riad vissza attól, hogy egy cigány babát fogadjon örökbe, azt megnyugtathatom: nem kell tartania ilyesmitől. Azt hogy ő cigány, első sorban nekünk kell tudni, itt belül. Nekünk nem szabad szégyellnünk vagy letagadnunk, mert akkor ő sem fogja, és nincs is miért. Ezért mesélünk neki cigány meséket, ezért hallgatunk vele cigány dalokat, hogy azt a kultúrát is megismerje, az is választható legyen a számára, ha majd annyi idős lesz, hogy identitást keres magának. Mi nagyon büszkék vagyunk rá, és arra is, hogy ilyen. Alapvetően ez dönti el, hogy ő mit gondol magáról.

– Közben rájöttünk, hogy cigánysággal kapcsolatban pozitív sztereotípiák is élnek a köztudatban – csak ritkábban kerülnek elő –, és ezeket a lányunk nagyon pontosan megtestesíti. Kivételesen jó a hallása és a ritmusérzéke, a legösszetettebb dallamokat is pillanatok alatt megtanulja, és ha egy versnek ritmusa van, könnyen megjegyzi. Úgyesen táncol, lelesi a mozdulatokat a tévéből, a tükörben figyeli, korrigálja magát, és minden mozgásos gyakorlatban jónak számít az óvodában is. Rendkívül fejlett a kapcsolatteremtési és a kommunikációs készsége is, ismeretlen emberekhez is gyorsan közel kerül, könnyen megkedvelteti magát bárkivel. Tele van bizalommal, mert nincsenek rossz tapasztalatai. Remélem, hogy nem is lesznek, mert nagyon vigyázunk rá. Igyekszünk megóvni a sérülésektől, és felkészíteni arra, hogy az emberek döntő többsége nagyjából normális ugyan, de azokkal is tudni kell kezdeni valamit, akik a tolerancia szempontjából menthetetlenül a kisebbséghez tartoznak.

– Három éve van nálunk, s azóta azt gondoljuk, hogy nála nagyobb ajándékot nemigen kaphattunk volna – ér a történet végére az anya. – Ő a mi cigány lányunk, és ha jól tesszük a dolgunkat, akkor ez nem kevesebbet jelent majd neki, mintha egyszerűen azt mondanánk, hogy a mi lányunk, hanem inkább egy kicsivel többet.